

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบของเมืองเก่านราธิวาส เพื่อการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

Analysis and Value Evaluation of Narathiwat Old Town Elements for Old Town Boundary Identification

ตรีชาติ เล้าแก้วหนู¹

Treechart Loakaewnoo

Article History

Received: February 1, 2022

Revised: November 7, 2022

Accepted: November 18, 2022

บทคัดย่อ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส เริ่มต้นจากศึกษาองค์ประกอบด้านต่างๆ ของเมืองเก่า และวิเคราะห์ศักยภาพ เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาจัดทำร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า การศึกษาองค์ประกอบของเมืองเก่าและการประเมินคุณค่าความสำคัญของเมืองนราธิวาส พบว่า มีแหล่งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ จำนวน 3 แห่ง เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติและชายหาด และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จำนวน 14 แห่ง จำแนกเป็นพุทธศาสนสถาน 1 แห่ง ศาลเจ้าจีน 1 แห่ง และมัสยิด 4 แห่ง อนุสรณ์สถาน จุฬหามายตา สวนสาธารณะ และอาคารสาธารณะที่สำคัญ 5 แห่ง และมรดกสถาปัตยกรรม 3 แห่ง และประเมินศักยภาพของแหล่งองค์ประกอบของเมืองเก่านราธิวาส ได้ดังนี้ คือ แหล่งที่มีศักยภาพระดับสูง มี 4 แห่ง แหล่งที่มีศักยภาพระดับปานกลาง มี 10 แห่ง และแหล่งที่มีศักยภาพระดับต่ำ มี 3 แห่ง สำหรับขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาสมีเนื้อที่ประมาณ 0.47 ตารางกิโลเมตร หรือ 292.98 ไร่ และขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่อง ซึ่งอยู่โดยรอบพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส มีเนื้อที่รวมประมาณ 4.32 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,698 ไร่ และมีข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านราธิวาส 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2) ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม 3) ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง 4) ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์ และ 5) ด้านการบริหารและการจัดการ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่านราธิวาสอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: องค์ประกอบของเมืองเก่า ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า นราธิวาส

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Faculty of Architecture, Prince of Songkla University, E-mail: treechart33@gmail.com

Abstract

The research of old town boundary identification of Narathiw was aimed to identify the old town boundary by studying the elements of old town and analyzing its potential to generate the draft of old town boundary identification. Thereafter, the draft of the boundary was brought into the public hearing. The study of Narathiw old town elements and the value assessment of natural and cultural heritage presented the following old town elements; (i.) 3 sites of natural heritage (ii.) 14 sites of cultural heritage, consisting of 1 Buddhist monastery, 1 Chinese shrine, 4 mosques, 5 sites in the group of the monument, landmark, public park and outstanding public buildings and 15 sites of architectural heritage. These old town elements were assessed in terms of the site potential, which presented 4 sites of high potential, 10 sites of middle potential and 3 sites of low potential. Following this study, Narathiw old town boundary occupies 0.47 square kilometers; meanwhile, the buffer zone occupies 4.32 square kilometers. To reach the conservation and development of this old town sustainably, five guidelines – land use control, building and environment measurement, traffic and transportation plan, landscape design and development and administration and management tool- were proposed.

Keywords: *Element of Old Town, Old Town Boundary, Narathiwat*

1. บทนำ

“เมืองเก่า” หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งหรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลักฐานทั้งกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณสถานในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน (Office of National Resources and Environmental Policy and Planning, 2018)

เมืองนราธิวาสเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่ยาวนาน มีคุณค่าและเอกลักษณ์ในฐานะเมืองเก่าที่สำคัญเมืองหนึ่งในภาคใต้ ดังนั้น คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ในการประชุมครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2559 มีมติเห็นชอบให้จัดประชุมสัมมนาวิชาการประจำปี คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อเสริม-

สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมือง ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 คณะกรรมการฯ ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 ได้แก่ เมืองเก่าแม่ฮ่องสอน เมืองเก่ากาญจนบุรี เมืองเก่าอุทอง เมืองเก่าสรรคบุรี เมืองเก่ายะลา และเมืองแก่นราธิวาส เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองแก่นราธิวาสโดยการกำกับดูแลของคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองแก่นราธิวาสต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1) ศึกษาคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองนราธิวาสเพื่อกำหนดองค์ประกอบเมืองเก่า

2) ประเมินคุณค่าแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมในบริเวณเมืองแก่นราธิวาสเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

3) กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาสเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

3. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาองค์ประกอบของเมืองเก่าและการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าในราชวาทศาสตร์ ครอบคลุมการศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่า ได้แก่ แนวความคิดในการกำหนดองค์ประกอบเมืองเก่า แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่ามรดกทางสถาปัตยกรรมและการวิเคราะห์องค์ประกอบของเมืองเก่า ประกอบด้วย การศึกษาความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าและบริบทของพื้นที่เมืองเก่า การประเมินคุณค่าแหล่งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และนำไปสู่การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่ต่อเนื่อง (buffer zone) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในราชวาทศาสตร์ในอนาคต

4. ทบทวนวรรณกรรม

4.1 แนวความคิดในการกำหนดองค์ประกอบเมืองเก่า

คุณค่าของสิ่งที่ดีควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์ (uniqueness) (Worskett, 1969) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดคุณลักษณะของเมือง (character of town) เป็นการศึกษาสิ่งที่มีคุณค่าในพื้นที่ระดับเมือง และระดับชุมชนหรือย่าน ทั้งเอกลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบด้านต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไปจากพื้นที่อื่น

ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น สามารถมองเห็นได้จากองค์ประกอบทางกายภาพที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง (image of the city) (Lynch, 2018) ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์ระบบโน้ตที่สั่นที่เกิดจากเอกลักษณ์ (identity) โครงสร้าง (structure) และความหมาย (meaning) กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นเมืองนั้นมีลักษณะเฉพาะของตนเอง (individuality) และมีความสัมพันธ์ทางกายภาพของตำแหน่งที่มีต่อกัน รวมทั้งต่อผู้รับรู้ด้วย โดยสื่อถึงความเข้าใจก่อให้เกิดความรู้สึกและทัศนคติด้านการใช้สอยหรือทางอารมณ์ องค์ประกอบที่แสดงลักษณะเฉพาะมี 5 อย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่าที่อยู่ในระบบโน้ตที่สั่นของคนในเมือง

ประกอบด้วย 1) ทางสัญจร (pathways) ได้แก่ ถนน คลอง ทางเดินเท้า 2) ย่าน (districts) ได้แก่ พื้นที่ย่อยของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม 3) ขอบเขต (edges) ได้แก่ จุดอ้างอิงขอบเขตพื้นที่ของเมือง 4) จุดหมายตา (landmarks) ได้แก่ จุดที่คนในเมืองใช้อ้างอิงเพื่อบอกที่ตั้ง และ 5) จุดรวมคน (nodes) ได้แก่ พื้นที่ชาวเมืองใช้เป็นที่พักผ่อนนันทนาการ

ภูมิทัศน์เป็นสิ่งที่ยังบอกลักษณะเฉพาะของพื้นที่ได้ทั้งประชากร รูปแบบอาคาร ลักษณะภูมิประเทศ (Worskett, 1969) ซึ่งขนาดของพื้นที่เป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและยังบ่งบอกได้ถึงประวัติศาสตร์และพื้นที่ต่อเนื่องอื่นๆ ในการปรับปรุงภูมิทัศน์จะต้องให้เกิดความเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ โดยยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของย่านนั้นๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกสัมพันธ์กับโครงสร้างเดิมของเมืองให้มากที่สุด

จากการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของเมืองที่ทำให้เกิดเอกลักษณ์ สามารถแบ่งองค์ประกอบของเมืองเพื่อทำการวิเคราะห์เป็นประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) องค์ประกอบทางกายภาพ เป็นปัจจัยที่รองรับกิจกรรมในการดำรงชีวิตของพลเมือง ได้แก่ ลักษณะอาคารบ้านเรือน และสิ่งแวดล้อม การตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน ถนนหนทาง การคมนาคม และพื้นที่โล่งว่าง 2) องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การประกอบอาชีพ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน และ 3) องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุข ได้แก่ เชื้อชาติ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของคนในชุมชน (Kirdsiri, Phamornsuan, & Muenkhamwang, 2020)

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งอาคาร สภาพแวดล้อม และบริเวณที่มีคุณค่า ซึ่งมักมีความแตกต่างกันไปทั้งจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเก่าแก่ คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสภาพอาคาร รวมทั้งคุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบเมืองเก่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญอื่นๆ การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงคุณค่า ตลอดจนระดับคุณค่าของโบราณสถาน อาคารและสถานที่เหล่านั้น

อันเป็นประโยชน์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าในแต่ละเขต (zones) โดยบริเวณที่มีการรวมกลุ่มหรือกระจุกตัวของอาคารและสถานที่ที่มีคุณค่า มักเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากกว่าบริเวณที่ปริมาณอาคารที่มีคุณค่าจำนวนน้อยกว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้สามารถกำหนดความเข้มในการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาได้ไม่เท่ากัน สำหรับการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าในที่นี้พิจารณาจากผลของคะแนนรวมที่มาจากเกณฑ์หลักที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งได้จากการลงสำรวจพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน 6 ด้าน คือ 1) เกณฑ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2) เกณฑ์คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ 3) เกณฑ์คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และแหล่งโบราณสถาน 4) เกณฑ์คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม 5) เกณฑ์คุณค่าด้านองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง (image of city) และ 6) เกณฑ์คุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน (Office of National Resources and Environmental Policy and Planning, 2018)

5. ขั้นตอนในการศึกษา

ขั้นตอนและวิธีการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าในราชวาส ในภาพรวมมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

- 1) ศึกษาความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าและบริบทของพื้นที่เมืองเก่า โดยทบทวนและประมวลผลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าที่ได้ดำเนินการแล้ว เช่น โครงการศึกษา สำรวจ และจัดทำบัญชีรายชื่อมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าทั่วประเทศ แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าล้านนา แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2548 – 2552 และชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า รวมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษาในภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งครอบคลุมสาระสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โบราณสถาน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การใช้

ประโยชน์ที่ดิน กรรมสิทธิ์ที่ดิน องค์ประกอบเมืองเก่า ภัยคุกคามและปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ การบริหารจัดการในพื้นที่ และรวบรวมกฎ ระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

- 2) จัดทำขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และแบ่งเขตพื้นที่ (zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เป็นเขตพื้นที่หลักและพื้นที่ต่อเนื่อง โดยใช้แผนที่กรมโยธาธิการและผังเมือง มาตราส่วน 1: 4,000 เป็นแผนที่ฐาน และแผนที่ข้อมูลประกอบจากภาพถ่ายดาวเทียม THEOS โดยการทำงานจะใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS: Geographic Information System) เป็นเครื่องมือหลักในการทำงาน

- 3) จัดทำแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในพื้นที่หลักและพื้นที่ต่อเนื่อง ตลอดจนแนวทางทั่วไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1) แนวทางทั่วไป ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมและประชาสัมพันธ์ การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ การประหยัดพลังงาน ด้านการสัญจรและสภาพแวดล้อม และการดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ ฯลฯ 2) แนวทางสำหรับเขตพื้นที่ (zoning) ทั้งเขตพื้นที่หลักและเขตพื้นที่ต่อเนื่อง ได้แก่ ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง และด้านการพัฒนาภูมิทัศน์ ฯลฯ

- 4) จัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าในราชวาส จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 จัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 2 มีนาคม 2560 ณ ห้องประชุมสภาพิชิตบำรุง ชั้น 5 สำนักงานเทศบาลเมืองนราธิวาส ครั้งที่ 2 จัดขึ้นในวันพุธที่ 17 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องประชุมสภาพิชิตบำรุง ชั้น 5 สำนักงานเทศบาลเมืองนราธิวาส โดยจัดรวมไปพร้อมกับการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

ภาพที่ 1 ภาพกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาส
ที่มา: โดยผู้วิจัย

หลังจากจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นจึงนำผลลัพธ์มาปรับปรุงจนได้ขอบเขตที่เหมาะสม และจัดทำระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์โดยใช้ฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของกรมโยธาธิการและผังเมืองเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และนำผลการศึกษาเสนอเพื่อขอรับการพิจารณาจาก

ที่ประชุม คณะอนุกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า และคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา กรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าเพื่อพิจารณาและเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาสต่อไป

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
ที่มา: Kirdsiri et al. (2020)

6. ผลการศึกษา

การศึกษาองค์ประกอบของเมืองเก่าและการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาส มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองนราธิวาสเพื่อกำหนดองค์ประกอบเมืองเก่า

และแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมในบริเวณเมืองแก่นราธิวาส กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาส เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา และเสนอแนะแนวทางเบื้องต้นในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองแก่นราธิวาส ซึ่งมีผลการศึกษาสำคัญ ดังนี้

6.1 ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองนราธิวาส

เมืองนราธิวาส แต่เดิมมีลักษณะเป็นหมู่บ้านชาวประมงขนาดเล็กขึ้นอยู่กับเมืองสายบุรี ในบริเวณอำเภอบางนรา และอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองปัตตานี ทั้งนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีรับสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ยกกองทัพหลวงลงมาปกครองได้ เพื่อปราบปรามข้าศึกที่ยกเข้ามารุกรานพระราชอาณาเขตทางใต้ เมื่อข้าศึกแตกพ่ายหนีไปหมดแล้วจึงได้เสด็จไปประทับ ณ เมืองสงขลา แล้วได้มีรับสั่งออกไปถึงหัวเมืองมลายูทั้งหลาย ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาแต่ก่อนให้มาอ่อนน้อมเหมือนดังเดิม พระยาไทรบุรี และพระยานคราธิวาสกานู ยอมอ่อนน้อมโดยดี แต่พระยาปัตตานีตั้งแข็งเมืองไม่ยอมอ่อนน้อม จึงได้รับสั่งให้ยกกองทัพลงไปตีเมืองปัตตานี เมื่อ พ.ศ. 2332 (Board of Narathiwat Province Tourism Promotion, 2000)

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2444 ทรงให้ยกเลิกการปกครองแบบเก่าเสีย เพราะการแบ่งเขตแขวงการปกครองและตำแหน่งหน้าที่ราชการในหัวเมืองทั้ง 7 ยิ่งก้ำกัวยกกันอยู่หลายอย่าง จึงได้วางระเบียบแบบแผนการปกครองและตำแหน่งหน้าที่ราชการให้เป็นระเบียบตามสมควรแก่การสมัย โดยให้หัวเมืองทั้ง 7 คงเป็นเมืองอยู่ตามเดิม และให้พระยาเมืองเป็นผู้รักษาราชการต่างพระเนตรพระกรรณ มีกองบัญชาการเมืองให้พระยาเมืองเป็นหัวหน้าปลัดเมือง ยกกระบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมือง รวม 4 ตำแหน่งตามลำดับ นอกนั้นให้มีกรมการชั้นรองเสมียนพนักงานตามสมควร เพื่อให้ราชการบ้านเมืองเป็นไปโดยสะดวกและอาณาประชาราษฎร์มีความอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีให้กระทบกระเทือนต่อขนบธรรมเนียมประเพณี และสิ่งที่ยงามทั้งหลายในหัวเมืองเหล่านั้นแต่ประการใด (Wongthet, 2001)

ต่อมาได้มีการประกาศพระบรมราชโองการ ให้จัดตั้งมณฑลปัตตานีเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2449 มีสาระสำคัญว่า แต่ก่อนมาจนถึงเวลานี้บริเวณ 7 หัวเมืองมีข้าหลวงใหญ่ปกครองขึ้นอยู่กับข้าหลวงเทศาภิบาล

มณฑลนครศรีธรรมราช ทรงพระดำริเห็นว่าทุกวันนี้การค้าขายในบริเวณ 7 หัวเมืองเจริญขึ้นมาก จึงแยกบริเวณ 7 หัวเมืองออกมาจากมณฑลเทศาภิบาลอีกมณฑลหนึ่งเรียกว่า “มณฑลปัตตานี” ให้พระยาศักดิ์เสนเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลปัตตานี ในมณฑลปัตตานีมีเมืองที่เข้ามารวม 4 เมือง คือ เมืองปัตตานี (รวมเมืองหนองจิก ยะหริ่ง และเมืองปัตตานี) เมืองยะลา (รวมเมืองรามันและเมืองยะลา) เมืองสายบุรี และเมืองระแงะ ต่อมาในปี พ.ศ. 2450 ได้ย้ายที่ว่าการเมืองระแงะจากตำบลบ้านตันหยงมัส มาตั้งที่บ้านมะนารอ (บางมะนาวในปัจจุบัน) อำเภอบางนรา ส่วนท้องที่เมืองระแงะ และยกฐานะอำเภอบางนราขึ้นเป็นเมืองบางนรา มีอำเภอในเขตปกครอง คือ อำเภอบางนรา อำเภอตันหยงมัส กิ่งอำเภอยะบะ อำเภอสุโหงปาดี และกิ่งอำเภอโต๊ะโมะ (Wongthet, 2001)

ในปี พ.ศ. 2465 ได้มีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคครั้งใหญ่ให้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นจังหวัด ฉะนั้น เมืองนราธิวาส จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นจังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันเมืองเก่านราธิวาส จึงได้พัฒนาขึ้นเป็นเมืองที่อยู่ในพื้นที่การปกครองของจังหวัดนราธิวาส และมีผู้เข้ามาอยู่อาศัยหลายเชื้อชาติมากขึ้น และถือเป็นเมืองสำคัญของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย (Narathiwat Provincial Office, 2003)

6.2 องค์ประกอบเมืองเก่านราธิวาส

เมืองเก่านราธิวาสที่เป็นที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองนราธิวาส เดิมเป็นเพียงชุมชนชาวประมงที่ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณปากแม่น้ำบางนรา และเป็นส่วนหนึ่งของเมืองระแงะ ส่วนบริเวณคลองยะกังซึ่งเป็นคลองสาขาของแม่น้ำบางนาราก็เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมเดิมที่เป็นเกษตรกร จนกระทั่งเมืองบริเวณปากแม่น้ำเจริญขึ้นเกิดการค้าขายกับชาวจีน จึงย้ายศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานมายังบริเวณปากแม่น้ำบางนราเพียงที่เดียว เมืองนราธิวาสเดิมมีลักษณะการวางผังเมืองแบบหัวเมืองมลายูในภาคใต้ คือ การใช้อาคารทางศาสนาอิสลามเป็นศูนย์กลางของเมือง โดยศูนย์กลางของเมืองนราธิวาสคือ มัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาสหลังแรก (มัสยิดยุมอียะห์) และหอหน้าฬิกาประจำเมืองนราธิวาส อาคารที่เป็นศูนย์กลางการปกครองเมืองในอดีตจะตั้งอยู่บริเวณ

โดยรอบมัสยิด ขณะที่ย่านการค้าของเมืองจะอยู่ถัดจาก หอนาฬิกาเป็นตลาดการค้าที่ขับเคลื่อนโดยชาวจีน และมีการสร้างท่าเรือในการขนส่งสินค้าหลายท่า แต่ปัจจุบันไม่หลงเหลือท่าเรือขนส่งสินค้าในเมือง นราธิวาสแล้ว แม้ว่าเมืองนราธิวาสจะมีสภาพความเป็น เมืองอย่างสมบูรณ์เพียงร้อยละห้า แต่เมืองนราธิวาส ก็ถือเป็นเมืองที่มีองค์ประกอบของเมืองเก่าที่ยังคง คุณค่าทางประวัติศาสตร์อยู่จำนวนมาก และยังคงปรากฏ ให้เห็นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าที่แสดง ลักษณะเฉพาะ 5 อย่าง ประกอบด้วย ขอบเขต (edges) ทางสัญจร (pathways) จุดหมายตา (landmarks) ย่าน (districts) และจุดรวมคน (nodes)

1) ขอบเขตของเมืองเก่า นราธิวาส

เมืองนราธิวาสเป็นเมืองค่อนข้างใหม่มีสภาพความเป็นเมืองมาประมาณกว่า 100 ปี จึงไม่มีองค์ประกอบที่เป็นขอบเขตของเมืองเก่า เช่น กำแพงเมือง คูเมือง หรือป้อม เหมือนเมืองเก่าแก่อื่นๆ ในยุคสมัยทวารวดีถึงอยุธยา อย่างไรก็ตาม เมืองนราธิวาสก็เป็นเมืองที่มีทะเล แม่น้ำ และคลองสายสำคัญเป็นขอบเขตของตัวเมือง กล่าวคือ ทะเลอ่าวไทย และคลองโคกเคียน เป็นขอบเขตของเมืองทางด้านทิศเหนือ แม่น้ำบางนราเป็นขอบเขตของเมืองทางด้านทิศตะวันออก และคลองสนาดง หรือคลองยะกังเป็นขอบเขตเมืองทางด้านทิศใต้ ซึ่งอาจถือได้ว่าแม่น้ำและคลองเหล่านี้เป็นขอบเขตตามธรรมชาติของเมืองเก่า นราธิวาสโดยปริยาย (Nararatwong, 2003)

ชายทะเลอ่าวไทยบริเวณหาดนราทัศน์ แม่น้ำบางนราช่วงที่ไหลผ่านเมืองเก่า คลองสนาดง หรือคลองยะกัง

ภาพที่ 3 ขอบเขตตามธรรมชาติของเมืองเก่า นราธิวาส ที่มา: โดยผู้วิจัย

2) ทางสัญจรในเมืองเก่า นราธิวาส

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในเมืองนราธิวาส จะอาศัยเส้นทางน้ำเป็นหลัก เห็นได้จากการตั้งถิ่นฐาน บริเวณปากแม่น้ำบางนรา คลองยะกัง หรือการเลือกที่ตั้งวังระแงะเดิมที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางนราเช่นเดียวกัน จนเมื่อการสัญจรทางน้ำลดบทบาทลง เมืองจึงมากระจุกตัวตั้งอยู่บริเวณริมถนน โครงข่ายเส้นทางคมนาคมของเมืองเก่า นราธิวาสมีลักษณะเป็นแนวยาว (linear system) ผสมกับระบบถนนแบบตาราง (grid system) โดยมีถนนสายหลักเลียบแม่น้ำบางนราเชื่อมต่อกับศูนย์กลางเมืองใหม่ย่านปากแม่น้ำบางนราและชุมชนดั้งเดิมริมคลองยะกัง คือ ถนนภูผาภักดี และมีถนนตัดกันเป็นระบบตารางบริเวณย่านศูนย์กลางการค้าย่านมัสยิดกลางหลังแรก (มัสยิดยูเมาะห์) และหอนาฬิกาเมืองนราธิวาส ได้แก่ ถนนพิชิตบำรุง ถนนนิมิตมงคล ถนนพิทักษ์ลิขิต

ถนนสมัยอาณาจักร ถนนโสภณพิสัย ถนนจิตปฎิมา ถนนจำรูญนรา ถนนคลังช้าง และถนนวิจิตรไชยบุลย์

3) จุดหมายตาในเมืองเก่า นราธิวาส

เมืองนราธิวาสเป็นเมืองที่มีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความเป็นเมืองกระจุกตัวหนาแน่นบริเวณปากแม่น้ำบางนรา ส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน ส่วนศูนย์กลางของเมืองที่สำคัญ คือ ย่านการค้าบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส (หลังแรก) และหอนาฬิกาเมืองนราธิวาส ด้วยเหตุนี้จุดหมายตาที่สำคัญของเมืองนราธิวาสจึงกระจุกตัวอยู่ในย่านนี้ ไม่ว่าจะเป็นมัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส (มัสยิดยูเมาะห์) หอนาฬิกาเมืองนราธิวาส และมัสยิดกลางนราธิวาส หลังที่ 2 ส่วนวัดบางนรา หาดนราทัศน์ และพลับพลาเฉลิมพระเกียรติสิริราชสมบัติ 50 ปี ก็ถือเป็นจุดหมายตาของเมืองที่มีความสำคัญในลำดับรองลงมา

มัสยิดยุมอียะห์

มัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส

หอนาฬิกาเมืองนราธิวาส

ภาพที่ 4 จุดหมายตาที่สำคัญของเมืองเก่านราธิวาส ที่มา: โดยผู้วิจัย

4) ย่านสำคัญในเมืองเก่านราธิวาส

เมืองนราธิวาสเดิมเป็นชุมชนชาวประมงและขยายตัวออกมาเป็นย่านพาณิชย์กรรมริมแม่น้ำบางนรา จนกลายเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชย์กรรมของเมืองในปัจจุบัน หากพิจารณาย่านและบริเวณที่มีคุณค่าและความสำคัญของเมืองเก่านราธิวาส พบว่า มีย่านที่สำคัญ 4 ย่าน กล่าวคือ ย่านแรก ย่านชุมชนชาวประมง ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำบางนราเชื่อมต่อกับชายหาดนราทัศน์ เป็นย่านเก่าแก่ดั้งเดิมของเมืองนราธิวาส ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยมุสลิมประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง และยังวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทะเลเหมือนในอดีต สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าในย่านนี้เป็นบ้านพักอาศัยแบบเรือนมลายูที่ได้รับอิทธิพลด้านสถาปัตยกรรมของยุโรป ส่วนใหญ่นิยมหลังคาแบบฮอลันดา บ้านส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมเนื่องจากเป็นบ้านไม้ที่มีอายุมากและขาดการดูแลรักษาอย่างถูกต้อง

ย่านที่ 2 ย่านการค้าชาวจีนชุมชนตลาดเก่า เป็นย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมของชาวจีนที่เข้ามาทำการค้าในเมืองนราธิวาส สถาปัตยกรรมในย่านนี้มีทั้งเรือนแถวไม้แบบจีนดั้งเดิมไปจนถึงสถาปัตยกรรมแบบจีนผสมยุโรป และมลายูซึ่งมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น อาคารตึกแถวและเรือนแถวหลายหลังได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี และคงคุณค่าความงามตามรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ย่านที่ 3 ย่านมัสยิดยุมอียะห์ เป็นย่านศูนย์กลางความศรัทธาและการปกครองเดิมของเมืองนราธิวาส มีศูนย์กลาง คือ มัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส (หลังแรก) หรือมัสยิดยุมอียะห์ หอนาฬิกาเมืองนราธิวาส สุสานโต๊ะกอดอร์ และตลาดสดเทศบาลเมืองนราธิวาส เป็น

สถานที่สำคัญ และย่านที่ 4 ย่านชุมชนยะกัง เป็นย่านชุมชนเกษตรกรรมและการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของเมืองนราธิวาส ประชาชนเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ภายในชุมชนยะกังยังสามารถพบเห็นบ้านพักอาศัยแบบเรือนมลายูอยู่บ้างประปราย แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมมาก (Pankowit, 2012)

5) จุฬารวมคนในเมืองเก่านราธิวาส

เมืองนราธิวาสเป็นเมืองขนาดเล็กเป็นแหล่งที่อยู่ของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความผูกพันกับกิจกรรมทางศาสนาจุฬารวมคนที่สำคัญอันเป็นองค์ประกอบเมืองเก่านราธิวาสโดยส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารทางศาสนา เช่น มัสยิด ศาลเจ้า และวัด นอกจากนี้ ยังมีตลาดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมการค้าของตัวเมืองซึ่งจะมีการรวมคนในช่วงเวลาเช้าถึงเที่ยง นอกจากการรวมตัวทางสังคมและเศรษฐกิจแล้ว ชาวนราธิวดยังมีแหล่งชุมนุมคนที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ หาดนราทัศน์ ซึ่งเป็นชายหาดบริเวณด้านทิศเหนือของตัวเมืองนราธิวาสเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่ประชาชนในพื้นที่เมืองเก่านราธิวาสใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจในช่วงเวลาเย็นของทุกๆ วัน

นอกจากนั้น เมืองนราธิวาสเป็นเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางนรา และเชื่อมต่อไปถึงบริเวณปากแม่น้ำบางนารากับทะเลอ่าวไทย ทำให้ตัวเมืองนราธิวาสมีพื้นที่แหล่งธรรมชาติค่อนข้างมาก ได้แก่ แม่น้ำบางนรา และพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำบางนรา ปัจจุบันเทศบาลเมืองนราธิวาสได้พัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำบางนรา

ให้เป็นพื้นที่สาธารณะริมน้ำ มีการสร้างท่าเรือเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ ส่งผลให้เมืองนราธิวาสมีแหล่งธรรมชาติของเมืองที่เป็นแนวยาวครอบคลุมพื้นที่เมืองทั้งหมด และมีหาดทรายชายทะเลบริเวณหาดนราทัศน์ ซึ่งปัจจุบันเทศบาลเมืองนราธิวาสได้ปรับปรุงและพัฒนาเป็นสวนสาธารณะเทศบาลเมืองนราธิวาส (หาดนราทัศน์) เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญของชาวเมืองนราธิวาส แหล่งธรรมชาติทั้งสองแห่งมีความสำคัญนอกจากเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนในเมืองนราธิวาสแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมที่สำคัญๆ ของเมืองนราธิวาส ได้แก่ งานประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาวและเรือกอกและเป็นต้น นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองอย่างสุสานโต๊ะกอดอร์ และสุสานยะกัง ซึ่งก็ยังคงเป็นพื้นที่สีเขียวที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเมืองเก่านราธิวาสด้วย

6.3 แหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมในบริเวณเมืองเก่านราธิวาส

เมืองนราธิวาสเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจประมงชายฝั่ง การตั้งถิ่นฐานของประชาชนจึงกระจุกตัวอยู่บริเวณปากแม่น้ำบางนรา ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองนราธิวาสในปัจจุบัน แม้ว่าการตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองนราธิวาสจะมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน แต่เดิมเมืองนราธิวาสก็เป็นเพียงชุมชนชาวประมงเล็กๆ ไม่ได้เป็นศูนย์กลางเมืองที่สำคัญ มรดกทาง

สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ในตัวเมืองจึงเป็นเพียงอาคารหรือกลุ่มอาคารที่ไม่ได้ใหญ่โตหรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากนัก เมื่อเทียบกับชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม เช่น ตากใบ ระแงะ และรือเสาะ

ทั้งนี้ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่านราธิวาส จากการให้คะแนนตามเกณฑ์ 6 ด้าน และการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์จะดำเนินการโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะทำงานจำนวน 6 คน เป็นผู้ประเมินประกอบด้วย อาจารย์ประจำสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการเมืองเก่า จำนวน 3 คน หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดนราธิวาส จำนวน 1 คน และกลุ่มประชาชนท้องถิ่นในย่านเมืองเก่านราธิวาส จำนวน 2 คน ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนเพื่อแยกแยะระดับความสำคัญและศักยภาพขององค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าได้อีกด้วย ปัจจุบันเมืองเก่านราธิวาสมีแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญในระดับต่างๆ ดังนี้

คำอธิบาย

- 1 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 1 ด้านความสำคัญต่อชุมชนและสังคม
 - 2 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 2 ด้านความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี
 - 3 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 3 ด้านองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง
 - 4 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 4 ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
 - 5 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 5 ด้านอายุและความเก่าแก่
 - 6 หมายถึง การประเมินคุณค่าด้านที่ 6 ด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน
- A หมายถึง คะแนนประเมินคุณค่าจากคณะกรรมการประเมิน
- B หมายถึง คะแนนประเมินคุณค่าจากคณะกรรมการประเมิน คูณด้วยค่าน้ำหนัก

ตารางที่ 1 สรุปค่าคะแนนการประเมินคุณค่ามรดกทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองเก่าธนราธิวาส

ที่	แหล่งมรดก	คะแนนประเมินคุณค่ามรดกทางสถาปัตยกรรมรายแหล่ง												ระดับ ของ คุณค่า	
		เกณฑ์ที่ ค่านำหนัก		1	2	3	4	5	6	รวม					
		6	5	4	3	2	1								
คะแนน		A	B	A	B	A	B	A	B	A	B				
1	แม่น้ำบางนรา และพื้นที่ริมฝั่งน้ำ	3	18	3	15	3	12	0	0	3	6	0	0	51	สูง
2	คลองยะกัง	3	18	3	15	1	4	0	0	0	0	0	0	37	ปานกลาง
3	วัดบางนรา	3	18	2	10	2	8	2	6	3	6	2	2	50	ปานกลาง
4	มัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส (เก่า)	3	18	2	10	3	12	3	9	3	6	3	3	58	สูง
5	มัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส	3	18	1	5	3	12	2	6	1	3	3	3	47	ปานกลาง
6	มัสยิดตราเซาะหะยี้เจ๊ะเดร์	2	12	2	10	1	4	2	6	3	6	1	1	39	ปานกลาง
7	มัสยิดยะกัง	2	12	2	10	1	4	2	6	3	6	3	3	41	ปานกลาง
8	ศาลเจ้าแม่ทับทิม	2	12	1	5	1	4	1	3	1	2	3	3	29	ต่ำ
9	สุสานยะกัง	2	12	2	10	2	8	1	3	3	6	1	1	40	ปานกลาง
10	สุสานโต๊ะกอดอร์	2	12	2	10	1	4	1	3	3	6	1	1	36	ต่ำ
11	วังระแงะเก่า	3	18	3	15	1	4	3	9	3	6	0	0	52	สูง
12	เรือนมลายูปากแม่น้ำบางนรา	1	6	2	10	0	0	3	9	3	6	1	1	32	ต่ำ
13	เรือนไม้มลายูย่านยะกัง	2	12	2	10	1	4	3	9	3	6	0	0	41	ปานกลาง
14	ตึกแถวย่านตลาดเก่าธนราธิวาส	1	6	2	10	1	4	3	9	3	6	2	2	37	ปานกลาง
15	หอนาฬิกาเมืองนราธิวาส	3	18	2	10	3	12	2	6	3	6	2	2	54	สูง
16	พลับพลาเฉลิมพระเกียรติฯ	3	18	1	5	2	8	2	6	0	0	3	3	40	ปานกลาง
17	ชายหาดนราทัศน์	3	18	1	5	2	8	1	3	2	4	2	2	40	ปานกลาง

จากการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่างๆ ขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าธนราธิวาส ทั้งหมด 17 แห่ง ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ ด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้านองค์ประกอบเมืองและภาพลักษณ์ของเมือง (image of city) และด้านคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน เมื่อนำค่าคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าในทุกด้านมารวมกัน

และจัดแบ่งกลุ่มคะแนนรวมขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญดังกล่าว สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนตามศักยภาพขององค์ประกอบเมืองได้ 3 ระดับ ได้แก่ แหล่งมรดกที่มีคุณค่าระดับที่หนึ่ง (สูง) จำนวน 4 แหล่ง แหล่งมรดกที่มีคุณค่าลำดับที่สอง (ปานกลาง) จำนวน 10 แหล่ง และแหล่งมรดกที่มีคุณค่าลำดับที่สาม (ต่ำ) จำนวน 3 แหล่ง

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมแยกตามระดับคุณค่าในเมืองเก่านราธิวาส
ที่มา: Office of National Resources and Environmental Policy and Planning (2018)

6.4 การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส

การวิเคราะห์ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส ผู้ศึกษาได้กำหนดเกณฑ์และทำการประเมินคุณค่าและความสำคัญในด้านต่างๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีอยู่ในพื้นที่เมืองนราธิวาสในปัจจุบัน รวมทั้งได้จัดลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองเหล่านั้น จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวถือเป็นข้อมูลสำคัญ

ในการพิจารณาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของเมืองนราธิวาสในเชิงที่ตั้ง พบว่า องค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าและความสำคัญมาก หรือมีระดับศักยภาพสูงถึงปานกลาง ส่วนใหญ่ตั้งเกาะกลุ่มอยู่รวมกันครอบคลุมย่านสำคัญ 4 ย่าน ได้แก่ ย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรมชุมชนตลาดเก่า ย่านชุมชนชาวประมงบริเวณปากแม่น้ำบางนรา ย่านศูนย์กลางเมืองรอบมัสยิดยุมอียะห์ และย่านชุมชน

ยะกัง ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของเมืองเก่าตั้งอยู่ในย่าน 3 ย่านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน คือ ย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมชุมชนตลาดเก่า ย่านชุมชนชาวประมงบริเวณปากแม่น้ำบางนรา และย่านศูนย์กลางเมืองรอบมัสยิดยุมอียะห์ ส่วนองค์ประกอบของเมืองส่วนที่เหลือจะตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมในชุมชนบ้านยะกัง และหากพิจารณาขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าจากความกลมกลืนขององค์ประกอบของเมืองกับบริบทของเมือง ขอบเขตการบริหารการปกครอง ขอบเขตทางธรรมชาติ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และความเป็นย่านที่ชัดเจนของ

องค์ประกอบเมือง ดังนั้น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาสจึงควรให้ครอบคลุมบริเวณย่านสำคัญ 3 ย่านข้างต้น โดยการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 0.47 ตารางกิโลเมตร หรือ 292.98 ไร่ และพื้นที่ต่อเนื่องของเมืองเก่านราธิวาส (buffer zone) ได้แก่ พื้นที่บริเวณที่อยู่โดยรอบพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนต่างๆ โดยรอบ มีเนื้อที่รวมประมาณ 4.32 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,698 ไร่

ภาพที่ 6 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่านราธิวาส

ที่มา: Office of National Resources and Environmental Policy and Planning (2018)

7. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์และกำหนดองค์ประกอบเมืองแก่นราธิวาส และการประเมินแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าสามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองแก่นราธิวาส และมีข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองแก่นราธิวาส 5 ด้าน อันเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเมืองแก่นราธิวาส ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย

1) ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนที่ไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน และ 2) กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐและเอกชนให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหลัก ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว พาณิชยกรรม การอยู่อาศัย ศาสนสถาน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ด้านที่ 2 ด้านอาคารและสภาพแวดล้อมรักษาสภาพแวดล้อม โดยกำหนดความสูง สัดส่วนพื้นที่ว่าง (open space ratio) ขนาด ลักษณะ และรูปแบบของอาคารให้สอดคล้องและกลมกลืน เพื่อไม่ให้ทำลายโบราณสถานในพื้นที่ พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อสร้างบรรยากาศการเข้ามาถึงบริเวณสำคัญของพื้นที่เมืองเก่า

ด้านที่ 3 ด้านระบบการจราจรและการขนส่ง ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมให้มีการเดินเท้าและการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเล็ก เพื่อลดมลภาวะ เช่น รถจักรยาน รถลากจูง เป็นต้น 2) ลดปริมาณการจราจรและห้ามรถบรรทุกหนักและรถขนาดใหญ่เข้าสู่พื้นที่ และ 3) จำกัดการก่อสร้างลานจอดรถขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นมลภาวะทางสายตาที่ขัดแย้งกับบริบทของเมืองเก่า

ด้านที่ 4 ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์ ประกอบด้วย

1) สร้างเส้นทางต่อเนื่องระหว่างตำแหน่งองค์ประกอบเมือง โบราณสถาน และพื้นที่เปิดโล่งในเมือง โดยจัดให้มีทางคนเดินทางจักรยานและยานพาหนะขนาดเล็ก และ 2) จัดทางคนเดินที่ปลอดภัยพร้อมอุปกรณ์สาธารณูปโภคอำนวยความสะดวก เช่น โคมไฟ ถังขยะ ป้ายบอกทาง เป็นต้น

ด้านที่ 5 ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

1) ให้จังหวัดจัดตั้งสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองแก่นราธิวาส เพื่อทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของอนุกรรมการฯ 2) ให้จังหวัดออกประกาศ เรื่องมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐอย่างอื่นที่อาจพืงมีในบริเวณเมืองเก่าหรือที่จะดำเนินการก่อสร้างภายในบริเวณเมืองเก่า ส่งเรื่องและแบบแปลนให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองแก่นราธิวาส โดยผ่านสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการฯ เพื่อพิจารณาให้เห็นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก่อน 3) จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองแก่นราธิวาส โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรีเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน 4) วางแผนนโยบายการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่า และ 5) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ

บรรณานุกรม

- Board of Narathiwat Province Tourism Promotion. (2000). *Narathiwat* [Narathiwat]. Narathiwat: Board of Narathiwat Province Tourism Promotion.
- Kirdsiri, K., Phamornsuan, W., & Muenkhamwang, T. (2020). *Muang kao kap kan anurak lae phatthana* [Old towns with conservation and development]. Bangkok: The office of Natural Resources and Environment Policy and Planning.
- Lynch, K. (2018). *The image of the city*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Nararatwong, C. (2003). *Sai fon nua paknam bang nara* [Raindrop over Bangnara paradise]. Bangkok: Bangpan.

Narathiwat Provincial Office. (2003). *Narāthiwāt wan nī khāmūn thuāpai pī sṅgphanharāṅsīphok* [Narathiwat today – general information in 2003]. Narathiwat: Narathiwat Printing.

Office of National Resources and Environmental Policy and Planning. (2018). *Khrōngkān kamnot khōpkhēt phūnthī mūāng kāonarāthiwāt* [The project of Narathiwat boundary identification]. Bangkok: Office of National Resources and Environmental Policy and Planning.

Pankowit, P. (2012). *Thamniāpnām lāēng mōradok thāng sinlapa watthanatham nai khēt phūnthī hā chāngwat chāidān phāk tai (bōrānnasathanāi nai chāngwat Songkhla Pattānī Yalā Narāthiwāt Satun)* [List of cultural heritage site in 5 Southern boarder province (Ancient site in Songkla, Pattani, Yala, Narathiwat, and Satun provinces)]. Songkhla: The 13th Regional Office of Fine Arts.

Wongthet, S. (2001). *Chāngwat chāidān phāk tai Pattānī, Yalā, Narāthiwāt, Satun* [Four southern boarder of Thailand – Pattani, Yala, Narathiwat, Satun]. Bangkok: Paphim.

Worskett, R. (1969). *The character of town an approach to conversation*. London: The Architectural Press.